

BRONZURI DESCOPERITE PE TERITORIUL JUDEȚULUI CARAȘ-SEVERIN

De-a lungul anilor, începînd din a doua jumătate a secolului al XIX-lea și pînă în prezent, pe teritoriul actual al județului Caraș-Severin au fost descoperite o serie de obiecte din bronz și un număr important de depozite, fără săpături sau cercetări sistematice, efectuate în județ în această perioadă.

O parte dintre aceste descoperiri au ajuns în colecții particulare sau au intrat în posesia unor muzee ca cele din Virșeț, Budapesta, Viena, Timișoara, Lugoj, numai cele descoperite după înființarea muzeului din Reșița au intrat în colecțiile acestui muzeu.

În rîndurile care urmează, vom încerca pe baza descoperirilor mai vechi cît și a celor noi, să facem o analiză a acestor depozite, din punct de vedere funcțional, compozițional, al provenienței lor, cît și încadrarea lor cronologică în cadrul cultural local.

Dăm mai jos lista descoperirilor de bronzuri de pe teritoriul județului Caraș-Severin.

DESCOPERIRI IZOLATE

1. Anina — În împrejurimile orașului s-a găsit un topor de bronz, datat în Bronz D — Hallstatt A, care se află actualmente la Muzeul Banatului din Timișoara¹.

2. Berzasca — În anul 1930 preotul din sat a donat muzeului din Timișoara un topor mic de bronz, trei brățări și un vîrf de lance, datînd probabil din Br.D².

3. Comoriște — În anul 1904 s-a descoperit un celt care a ajuns la muzeul din Virșeț³.

4. Liborajdea — La locul numit „Poiana lui Străin“ s-a găsit un topor cu brațele în cruce de tipul Jászladány. I. Dragomir a găsit un

¹ R. Petrovsky, în *Banatica*, II, 1973, p. 385, pct. 2.

² C. Daicoviciu și I. Miloia, în *AnB*, II, 4, 1930, p. 19; R. Petrovsky, *op. cit.*, p. 386, pct. 1.

³ R. Petrovsky, în *Banatica*, III, 1975, p. 370.

celt în fața magazinului din localitate, iar la punctul „Varniță“ a fost descoperită o lamă de sabie din bronz⁴.

5. Liubcova — În 1868 la 2,5 km de sat pe malul Dunării a fost găsită o daltă de aramă⁵. Iar în 1903 s-a găsit un celt rău turnat⁶.

6. Mehadia — În vatra satului s-a descoperit un celt cu urechiușă și ornamentat cu trei linii⁷.

7. Mehadica — În hotarul satului a fost găsit un topor de tipul Veselinovo II, din bronzul mijlociu. Se află la muzeul sătesc din localitate⁸.

8. Oravița — Un topor de aramă de la începutul bronzului a ajuns la Muzeul din Budapesta⁹.

9. Reșița — În apropierea Triajului în 1963 a fost găsit un celt cu două caneluri sub buză¹⁰.

10. Sasca Montană — Într-o cărămidărie din apropierea satului a fost descoperită o spadă datată în Ha.A—Ha.B₂¹¹.

11. Socol — În 1878 în dreptul portului Baziaș a fost descoperită o sabie din bronz¹².

12. Tirol — Din raza comunei provine un pumnal cu peduncul și nervură puternică, cu miezul din fier, datînd din Ha.A¹³.

DEPOZITE

13. Cornuțel — În anul 1958 pe Dealul Cozlar s-a descoperit un depozit într-un vas, conținînd următoarele piese: două brățări decorate, trei brățări cu capetele răsucite spiralic, două falere, doi tutuli, un ac cu capul decorat și virful rupt, un fragment de buclă. Depozitul aparține bronzului tîrziu, seriei Uriu-Domănești¹⁴.

14. Berzasca — În anul 1883 între Gornea și Berzasca la Stenca Liubcovei a fost descoperit un depozit care cuprindea cca. 50 de obiecte, acestea ajungînd la diferite muzee și colecții particulare. La Virșet au ajuns în 1902 următoarele piese: un celt cu decor unghiular în relief,

⁴ I. Uzum — Gh. Lazarovici — I. Dragomir, în *Banatica*, II, 1973, p. 412—416; R. Petrovsky, în *Banatica*, IV, 1977, p. 439, pct. 1.

⁵ B. Milleker, *Délm.*, I, 1897, p. 75; R. Petrovsky, *op. cit.*, p. 440, pct. 3.

⁶ B. Milleker, *op. cit.*, III, 1906, p. 923; M. Roska, *Rep.*, pct. 6.

⁷ B. Milleker, *loc. cit.*; R. Petrovsky, *op. cit.*, p. 441, pct. 2.

⁸ R. Petrovsky, *op. cit.*, p. 442, pct. 2.

⁹ B. Milleker, *op. cit.*, I, 1897, p. 80; R. Petrovsky, *op. cit.*, p. 447, pct. 2.

¹⁰ R. Petrovsky, *op. cit.*, p. 452, pct. 3.

¹¹ A. D. Alexandrescu, în *Dacia*, N.S., X, 1966, p. 186, nr. 262; R. Petrovsky, *op. cit.*, p. 453, pct. 2.

¹² M. Roska, *op. cit.*, p. 277, nr. 245; R. Petrovsky, *op. cit.*, p. 455, pct. 3.

¹³ A. László, în *SCIVA*, 26, 1, 1975, p. 22, nr. 28; R. Petrovsky, *op. cit.*, p. 458, pct. 3.

¹⁴ M. Rusu, în *Dacia*, N.S., VII, 1963, p. 205, nr. 17; I. Stratan, în *SCIV*, 15, 4, 1964, p. 523, 528; M. Petrescu-Dîmbovița, *Depozitele de bronzuri din România*, București, Ed. Academiei, 1977, p. 55, pl. 135.

două fragmente din alte două celturi, două fragmente de pumnal, o brățară masivă, șase fragmente de brățări, o turtă de bronz și șase resturi de la turnare. Altele au ajuns în colecția școlii din Moldova Nouă și în colecția particulară Tyll Gustav¹⁵. În muzeul de la Timișoara au ajuns în anul 1930, un celt, șase brățări masive și decorate și altele cinci mai subțiri de același fel¹⁶. Depozitul face parte din seria Cincu-Suseni.

15. Bocșa Română — În anul 1901 a fost descoperit un depozit de cca. 30 piese. Dintre acestea menționăm: patru coliere, un cuțit cu limbă la minier, două vîrfuri de lance, șase brățări decorate cu linii incizate, o brățară cu capete spiralice, două brățări din sîrmă răsucită spiralic și alte două cu nervură puternică¹⁷. Tot din depozit făcea probabil parte un colier ajuns la muzeul din Cluj¹⁸.

16. Bocșa Montană — În 1886 la poalele Dealului Colțani a fost găsit un depozit compus din: un celt, o secure, trei seceri cu limbă la minier, două verigi, șapte brățări, un fragment de brățară, un buton cu tortiță, două discuri spiralice, cîteva bucăți de bronz brut¹⁹.

17. Caransebeș — Depozitul descoperit în 1883 compus din 170 de piese, în greutate de 4 kg. pe care le menționăm mai jos: 12 celturi, o daltă îngustă, 18 seceri, un cuțit fragmentar, 22 lame de fierăstrău, fragment dintr-un vas de bronz, 12 fragmente de vas din bronz, două fragmente lamă de sabie, un fragment de pumnal, 13 butoni, 3 pandantive, 8 tuburi de tablă, o mîngică de bronz, 13 fragmente din placă de bronz, 15 bucăți de bronz brut și altele²⁰.

18. Moldova Veche I — În 1924 a fost descoperit un depozit compus din 50 de piese: 3 fragmente de celt, 7 fragmente de seceri, un buton, o daltă, 4 cuțite, 3 vîrfuri de săgeată, 11 brățări întregi, altele fragmentare, o verigă, două ace, o spirală, trei verigi torsionate, un fragment de pandantiv, două fragmente de turtă de bronz²¹.

19. Moldova Veche II — Depozit descoperit în insula din apropierea localității, compus din: un celt, o seceră cu limbă la minier, o brățară cu capete subțiate, patru brățări cu bară mai subțire, un cap de ac, un cîrlig mic²².

20. Moldova Veche III — Tot aici s-a descoperit un lanț cu șapte verigi²³.

¹⁵ M. Petrescu-Dîmbovița, *op. cit.*, p. 83, pl. 116; B. Milleker, *Délm.*, I, 1897, p. 76; M. Rusu, *op. cit.*, p. 207; A. D. Alexandrescu, *op. cit.*, p. 186.

¹⁶ C. Daicoviciu și I. Miloia, *op. cit.*, p. 131; M. Petrescu-Dîmbovița, *op. cit.*, p. 83, pl. 117.

¹⁷ B. Milleker, *op. cit.*, III, 1906, p. 22; M. Petrescu-Dîmbovița, *op. cit.*, p. 85, pl. 120.

¹⁸ M. Rusu, în *Apulum*, VI, 1965, p. 95.

¹⁹ J. Hampel, *Bronzkôr*, III, p. 102, pl. CLXIV; M. Rusu, în *Dacia*, N.S., VII 1963, p. 207, nr. 8; M. Petrescu-Dîmbovița, *op. cit.*, p. 85, pl. 120.

²⁰ B. Milleker, în *Starinar*, XV, 1940, p. 23; M. Rusu, *op. cit.*, p. 207.

²¹ M. Petrescu-Dîmbovița, *op. cit.*, p. 99, pl. 165; R. Petrovsky, *op. cit.*, p. 446, pct. 10; A. D. Alexandrescu, *op. cit.*, p. 187, pct. 264; M. Rusu, *op. cit.*, p. 207.

²² M. Petrescu-Dîmbovița, *op. cit.*, p. 100, pl. 166/1—8.

²³ *Ibidem*.

21. Moldova Veche IV — Muzeul din Timișoara a achiziționat în 1930 de la C. Georgescu, următoarele piese: un lanț, cu 43 de verigi de care sînt suspendate trei urne în miniatură din bronz, un berbec din bronz, stilizat, un pandantiv inelar²⁴.

22. Moldovița — În apropierea localității s-a descoperit un depozit din care făceau parte patru celturi, o brățară, o volută apărătoare de braț²⁵.

23. Ocna de Fier — În anul 1890 în cariera „Iuliana” din apropierea comunei, a fost găsit un depozit din care făceau parte o seceră cu limbă la minier, o brățară, 13 fragmente de brățară, o bară spiralică²⁶.

24. Cozla — Depozit descoperit în anul 1972, compus din 23 de piese, aflat în curs de prelucrare la semnatarul acestor rînduri²⁷.

25. Pescari — Depozit descoperit în cariera de piatră din marginea comunei compus din trei celturi²⁸.

26. Giurgiova — În 1957 s-a descoperit un depozit compus din cca. 200 de piese din care au ajuns la Muzeul din Reșița 5 celturi, și un vîrf de lance²⁹.

27. Drencova — Depozit descoperit în timpul lucrărilor la șoseaua Moldova Nouă — Orșova. Depozitul cuprinde următoarele piese: o garnitură de teacă, două perechi de verigi duble, o brățară, două verigi — mai multe perechi de saltaleoni³⁰.

28. Sichevița I — Descoperit în 1950, depozitul a fost achiziționat de muzeul din Reșița în 1968. Din el făceau parte două piese, la Reșița ajungînd numai un celt³¹.

29. Sichevița II — Depozit compus din: un fragment din lamă de sabie, fragment de celt, fragment dintr-un pandantiv, fragment dintr-o turtă de bronz³².

30. Sichevița III — Descoperit în 1972 depozitul are în componență: două celturi, două vîrfuri de lance, două seceri cu limbă la minier³³.

31. Iablanița — În 1882 preotul din localitate a descoperit un depozit de bronzuri din care s-au mai păstrat doar șapte celturi³⁴.

²⁴ I. Miloia, în *AnB.*, II, 3, 1929, p. 62; M. Petrescu-Dîmbovița, *op. cit.*, p. 100.

²⁵ B. Milleker, *Délm.*, I, 1897, p. 122; M. Rusu, *op. cit.*, p. 207, nr. 40; R. Petrowsky, *op. cit.*, p. 446, pct. 1.

²⁶ M. Rusu, *loc. cit.*; M. Petrescu-Dîmbovița, *op. cit.*, p. 100, pl. 167/2—6.

²⁷ Depozitul aflat în curs de prelucrare la noi, va face obiectul unei publicări ulterioare.

²⁸ C. Săcărîn, în *Banatica*, IV, 1977, p. 111 și urm.

²⁹ O. Răuț, în *RevMuz.*, IV, 1, 1967, p. 44—47.

³⁰ E. Iaroslavschi, în *Banatica*, II, 1973, p. 79; M. Petrescu-Dîmbovița, *op. cit.*, p. 165, pl. 403/1—5.

³¹ Gh. Lazarovici, în *Gornea, Preistorie*. Reșița, 1977, p. 95, pl. LXXXV/1.

³² *Ibidem*, p. 96, pl. LXXXV/2—5.

³³ *Ibidem*, p. 96, pl. LXXXVI/1—6.

³⁴ B. Milleker, *Délm.*, I, p. 48; M. Roska, *ErdRep.*, p. 39.

Din prezentarea materialelor cunoscute pînă în prezent se poate observa că din totalul de 31 de descoperiri, 12 sînt izolate, iar restul de 19 sînt depozite, conținînd obiecte diferite. În totalitate descoperirile însumează la un loc peste 250 de piese, arme, podoabe, unelte, turte de bronz, și resturi de la turnare. Din punct de vedere al compoziției pe categorii de obiecte procentajul este următorul: 45% podoabe, 30% arme, restul de 25% sînt unelte diferite, resturi de la turnare, bucăți de bronz brut și turte de bronz.

Referitor la destinația lor acestea puteau servi: ca mijloc de tezaurizare, depozite pregătite pentru topire și returnare (din cauza proastei turnări și a rebuturilor) și cele destinate schimbului intertribal.

În ceea ce privește proveniența lor putem admite mai multe căi. Una dintre acestea este cea a schimbului, și mai ales pătrunderea pe această cale a obiectelor de factură transilvăneană, datorită existenței în Transilvania în această perioadă a unor mari ateliere-turnătorii, a căror produse s-au răspîndit și în celelalte regiuni vecine. Pe aceeași cale a ajuns în această parte a județului și depozitul de la Drencova, care este de factură ilirică, deci din sudul Dunării³⁵.

Penetrația unor triburi aparținînd altor grupări culturale decît cele existente în zonă, este o altă cale prin care acestea au pătruns în partea de sud a județului și mai ales în zona Clisurii. O asemenea situație pare să se fi petrecut în perioada de sfîrșit a epocii bronzului, cînd în zona Clisurii au pătruns purtătorii culturii Verbicioara V, care crează în această perioadă o variantă de celt specifică Olteniei și Banatului³⁶.

O altă cale ar fi producerea obiectelor chiar în zonă, ipoteză ce ni se pare plauzibilă, dacă ținem seama de faptul, că regiunea, și mai ales partea de sud a județului, este bogată în zăcăminte de cupru, care puteau fi prelucrate pe loc. Deși nu s-au descoperit urmele unor ateliere de prelucrare, cîteva depozite au în compoziția lor resturi de la turnare, bucăți de bronz brut, cît și rămășițele unor turte sau chiar turte de bronz întregi, acestea putînd fi un indiciu în acest sens. Spunem acestea întrucît cîteva depozite conțin un număr destul de mare de bucăți de bronz neprelucrat, rămășițe de turnare, și turte de bronz, care în ipoteza că nu au aparținut vreunui meșter ambulant, lucru mai greu plauzibil, aparțineau atelierului în care au fost turnate obiectele, și acesta, înclinăm să credem, trebuie să fi fost undeva în zonă.

În privința atelierului care le producea, acesta dacă nu era unul din Transilvania sau local, chiar din Clisură, ar fi putut funcționa în sudul Dunării pe malul iugoslav, în imediata apropiere a zonei de care vorbim. Spunem acest lucru întrucît descoperirea pe malul iugoslav, a unor depozite cum sînt cele de la Rujița, Brusnik, Mali Izvor, și Gornja Bela Reka³⁷, au în compoziție obiecte ce își găsesc analogii în depozitele din Clisură.

³⁵ E. Iaroslavschi, *op. cit.*, p. 81.

³⁶ M. Rusu, în *Sargetia*, IV, 1966, p. 3.

³⁷ Ana Lalović, în *Starinar*, XXVI, 1975, p. 143 și urm.

În afară de aceste depozite, tot pe malul iugoslav menționăm descoperirea la Karlovic a unui tipar pentru turnat culturi, asemănătoare cu cele de pe malul românesc, cât și a unui tipar pentru turnarea podoabelor³⁸. Un alt depozit care are în compoziție obiecte asemănătoare, ca formă și ornamentație cu cele de pe malul românesc este cel descoperit la Topolnița³⁹.

Prezența acestor depozite în sudul Dunării, care pe lângă obiectele din bronz au în componența lor, și aceste tipare pentru turnat culturi și podoabe, cât și faptul că între culturile epocii bronzului dintr-o parte și cealaltă a Dunării au existat strânse legături și interferențe, mai ales în perioada de sfârșit a epocii bronzului, ne face să credem că pe malul iugoslav ar fi putut exista un atelier de prelucrare a metalului, a cărui produse puteau ajunge destul de ușor pe malul de nord, în cadrul schimburilor intertribale existente la populațiile care locuiau de o parte și de alta a Dunării.

Pentru încadrarea obiectelor izolate, cât și a depozitelor în mediul cultural din zonă, vom ține seama de descoperirile referitoare la această perioadă din această parte a județului. Astfel, o serie de depozite și descoperiri izolate pot fi puse în legătură cu descoperirea în apropierea acestora a unor așezări din bronzul final și începutul hallstattului. Cele din Clisură care aparțin bronzului final și începutului de hallstatt pot fi puse în legătură cu locuirea Verbicioara, care pătrunde aici în această perioadă, și este atestată în câteva puncte⁴⁰.

Depozitul aparținând hallstattului mijlociu din insula Decebal, poate să aparțină locuitorilor din așezarea hallstattiană de tip Basarabi descoperită pe insulă⁴¹. Cel de la Moldovița ar putea fi pus în legătură cu descoperirea de la „Cariera de banatite“ a exploatării miniere Moldova Nouă, materialul ceramic de aici aparținând hallstattului timpuriu⁴².

Acestea sînt câteva din depozitele descoperite, care pot fi oarecum încadrate în mediul cultural în apropierea căruia au fost găsite. În rest pentru lămurirea problemelor legate de metalurgia bronzului pe teritoriul județului Caraș-Severin, cât și a celor referitoare la culturile bronzului local și hallstattului, vor trebui efectuate în viitorul apropiat cercetări ample și sistematice, care sperăm să aducă noi date în stare să elucideze într-o bună măsură aceste probleme.

CAIUS SĂCARIN

³⁸ Miloš Jevtić, în *Starinar*, XXVI, 1975, p. 154, pl. 1.

³⁹ Depozitul este inedit, fiind prezentat în catalogul expoziției româno-iugoslave „Comori arheologice în regiunea Porților de Fier“, p. 143.

⁴⁰ Vl. Dumitrescu și I. Stratan, în *Dacia*, N.S., VI, 1962, p. 411; S. Morintz, în *Dacia*, N.S., XVI, 1972, p. 348; R. Petrovsky, *op. cit.*, p. 444, pct. 9.

⁴¹ M. Rusu, în *Dacia*, N.S., VII, 1963, p. 203; informație amabilă M. Gumă.

⁴² Informație de la M. Gumă, care a efectuat cercetări în punctul respectiv.

BRONZEGENSTÄNDE AUS DEN KREISE CARAȘ-SEVERIN

(Zusammenfassung)

In dieser Arbeit führt der Verfasser alle Bronzedepts als auch die isolierten Bronzefunde vor, die auf dem Gebiet des Kreises Caraș-Severin beginnend mit der zweiten Hälfte des XIX. Jahrhunderts bis in die Gegenwart entdeckt worden sind.

In der ganzen Arbeit wird die kompositionelle Analyse durchgeführt, und der Prozentsatz auf Kategorien der Gegenstände aufgestellt. Es werden auch die Kategorien der Lagerstätten vom funktionellen Standpunkt aus festgesetzt und man versuchte gleichzeitig deren Einführung in das kulturelle Medium der Zone, wo in den letzten Jahren eine große wichtige Anzahl von Siedlungen aus der Bronzezeit und Hallstattzeit gefunden wurden zu erörtern.

Aus den aufgestellten Statistiken geht hervor, daß sowohl die Verbreitungszone als auch die Frequenz der Lagerstätten am Ende der Bronzezeit als auch zu Beginn der Hallstattzeit größer ist. Die andern Perioden sind weniger reich an Funden von Lagerstätten aus der Bronzezeit.

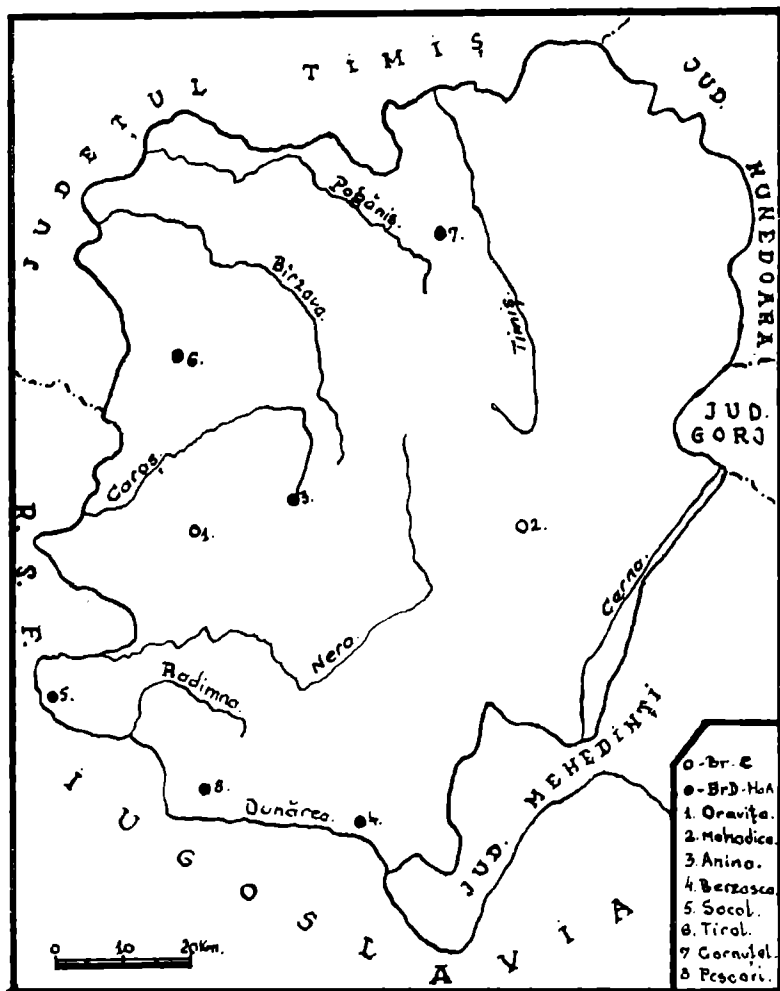
Vom kompositionellen Standpunkt aus stehen an erster Reihe die wertvollen Gegenstände, nach denen die Waffen folgen, danach die Werkzeuge u.a.

Zuletzt wird die Herkunftsanalyse dieser Lagerstätten unternommen und es werden die Wege, die in dieser Zone führen, ermittelt. Dabei wird betont, daß der wichtigste Weg der des Tausches ist, die Möglichkeit der Verarbeitung und ihrem Gießen in derselben Zone, aus welchem hervorgeht, daß das Gebiet reich an Kupfererz ist, welches an Ort und Stelle verhüttet werden konnten.

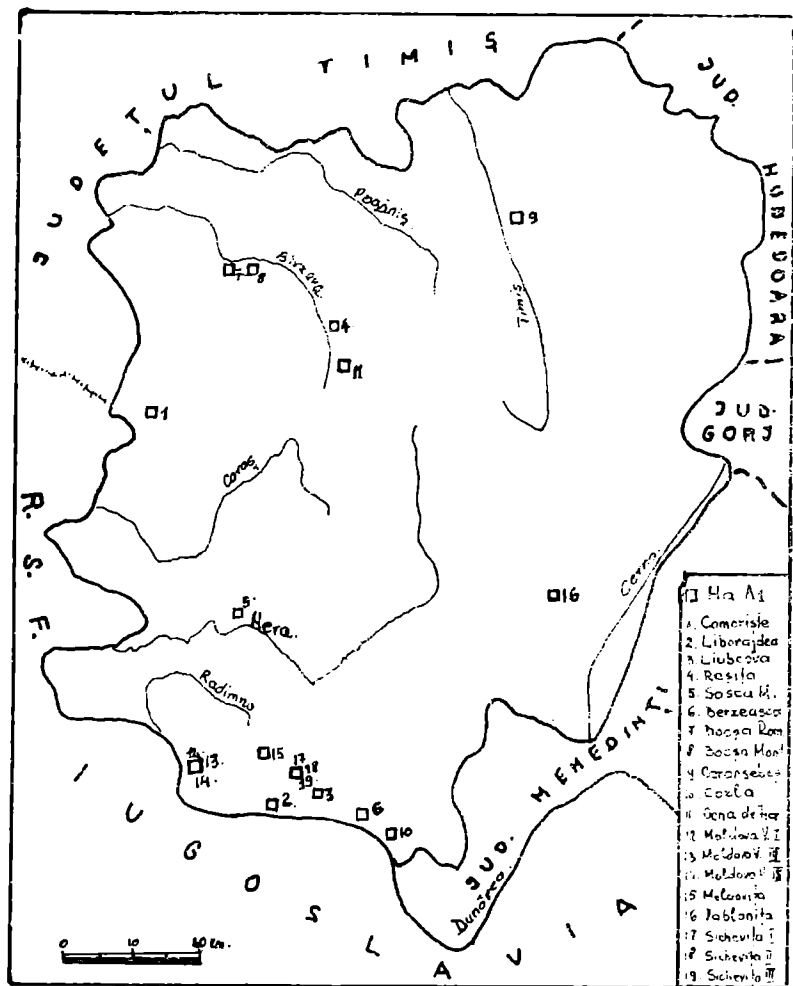
Nr. ord.	Localitatea	DESCOPERIRI IZOLATE												DEPOZITE												INCERTE							
		Buc	Buc. A	Na. A	Na. A ₁	Na. A ₂	Na. A ₃	Na. B	Na. B ₁	Na. B ₂	Na. B ₃	Na. C	Na. C ₁	Na. C ₂	Na. C ₃	Na. D	Na. E	Na. E ₁	Na. E ₂	Na. E ₃	Na. F	Na. F ₁	Na. F ₂	Na. F ₃	Na. G	Na. G ₁	Na. G ₂	Na. G ₃	Na. H	Na. H ₁	Na. H ₂	Na. H ₃	
1	Arina		●																														
2	Berleasoaia		●																														
3	Comorăne			□																													
4	Comorăne			□																													
5	Comorăne			□																													
6	Comorăne				■																												
7	Comorăne	○																															
8	Comorăne	○																															
9	Comorăne			□																													
10	Comorăne			□																													
11	Comorăne		●																														
12	Comorăne		●																														
13	Comorăne																																
14	Comorăne																																
15	Comorăne																																
16	Comorăne																																
17	Comorăne																																
18	Comorăne																																
19	Comorăne																																
20	Comorăne																																
21	Comorăne																																
22	Comorăne																																
23	Comorăne																																
24	Comorăne																																
25	Comorăne																																
26	Comorăne																																
27	Comorăne																																
28	Comorăne																																
29	Comorăne																																
30	Comorăne																																
31	Comorăne																																

Pl. I. Tabel sinoptic al descoperirilor izolate și al depozitelor de pe teritoriul județului Caraș-Severin.

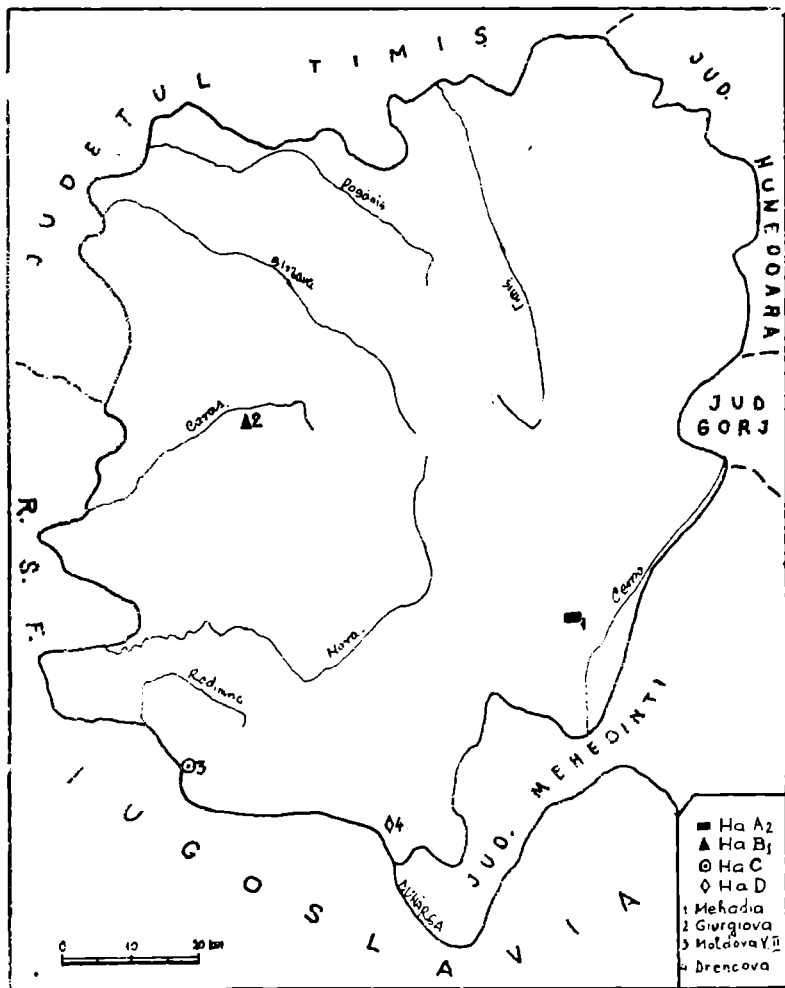
Synoptische Tafel der Einzel- und Depotfunde im Kreise Caraș-Severin.

Pl. II. Harta descoperirilor din Br.C, D și Ha.A.
 Verbreitungskarte der Funde aus Br.C, D und Ha.A.

Pl. III. Harta descoperirilor din Ha.A₁.
Verbreitungskarte der Funde aus Ha.A₁.

Pl. IV. Harta descoperirilor din Ha A₂, C și D.
Verbreitungskarte der Funde aus Ha A₂, C und D.